

THE USE OF EMOTIONAL PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE EPIC NOVEL “THE PATH OF ABAY”

Davletov Asqar Abajanovich
zulfikardavletov@gmail.com

Abstract

This article examines the use of emotional phraseological units in Mukhtar Auezov’s epic novel The Path of Abay. Phraseological expressions are analyzed as important linguistic and cultural elements that reflect the Kazakh people’s worldview, national mentality, traditions, social experience, and emotional life. Particular attention is given to phraseological units expressing positive and negative emotions, including affection, respect, anxiety, dislike, anger, shame, disappointment, and resentment. The analysis shows that these expressions reveal characters’ inner states, attitudes, psychological reactions, and relationships. At the same time, they strengthen figurative expression, deepen characterization, and enrich the novel’s artistic and linguocultural structure and national identity.

Keywords: Emotional phraseological units; linguocultural analysis; Kazakh language; The Path of Abay; character psychology.

Introduction

Phraseological units are one of the most vivid indicators of the figurative nature of language. The imagery contained in fixed expressions is closely connected with national cognition and worldview, spiritual and material culture, history, national character, customs, traditions, and social practices. In other words, phraseological units reflect an integral picture of the life and culture of the Kazakh people. An analysis of the linguocultural content of phraseological units provides insight into national mentality, the Kazakh worldview, and the folk system of thinking. In other words, “their imagery and metaphorical figurative uses, their component composition, and their overall conceptual integrity contain an internal structure of cultural information” [1]. The scholar G. Smagulova, who has comprehensively studied phraseological units, states: “In our view, the most important defining feature of phraseological units is their use in a fixed and ready-made form. The concepts of stability and ready-made usage complement each other and arise from one another. In identifying phraseological units, these characteristics—ready-made usage and stability—help distinguish them immediately from other ‘free’ word combinations” [2].

The group of emotional phraseological units in the Kazakh language includes fixed expressions referring not so much to people’s physical actions as to their inner world, emotional states, and psychology. Such phraseological units contain semantically related expressions that convey both internal emotional sensations and emotions manifested in a person’s external appearance. For example, the following phraseological units express dislike or negative attitude:

“Қабағын ашпай” (not to open one’s brow / to remain gloomy) – “Қайғылы қабағымды ашпасам” [p. 190, 4].

“Қабағы келіспей” (to look displeased) – “Жаз бойы Бөкенші мен Борсаққа Құнанбайдың қабағы келіспеген” [p. 50, 3].

“Қабағын тыржиты” (to frown / wrinkle one's nose) – “Тәкежан бастапқы міз бақпаған салмақты пішінмен қамшыны алып жатып: – Е, молдеке, бәсе! – деді де, Жұмағұлға қарап көзқысып, бір жақ танауын тыржитып қойды” [p. 299, 3].

“Қырына алу” (to take against someone) – “Ұлық қай ауылға сияз құрса, сол ауылды қырына алғаны” [p. 59, 3].

“Салқын қарау” (to look coldly / indifferently) – “Аз бөгелген соң бағанадан Құнанбайға, салқын ғана қарап отырған Байсал...” [p. 17, 3]. “Базаралы бас изеп, Әріп ақынға көз қиығымен салқын қарап өтті” [p. 60, 3].

“Салқын қалу” (to remain cold / indifferent) – “Қайындап келген кездерінде қалыңдық оны сүйе алмады. Әрқашан салқын қалатын” [p. 320, 4].

“Суық кездесу” (to meet coldly) – “Екі туысқан суық кездесті” [p. 294, 3]. The expression means to meet someone coldly, without affection or approval.

“Мұрнын шүйіру” (to turn up one's nose) – “Оның шіріп түскен алмаларын Афтаптың көзіне әдейі көрсетіп, мұрын шүйірем” [p. 51, 4].

“Оқты көзімен ату” (literally, to shoot with one's eyes; to glare fiercely) – “Әзімбай осы қарбаласты пайдаланып, Базаралыға оқты көзімен ата қарап, айғайлап жіберді” [p. 93, 3].

“Қабағын түю” (to frown) – “Абай әуелі қабақ түйіп, бір сәт қатты ашуланып: «Токта, молда!» – деп зілмен тыйып тастады” [p. 120, 4]. “Шық, бар, жүре бер! – деп, қатты ашуланып, қабақ түйіп, екі көзі қанталай түсіп Есентайға қадалғанда, анау салмақпен ырғала түсіп, үн қатпастан сіресіп тұрды да, есікке қарай тарта берді” [p. 83, 4].

“Көзі қанталау” (to have bloodshot eyes) – “Абайдың жүзі қан-сөлден айрылып, науқастан тұрғандай. Екі көзі қанталап, кіртііп, жақтары солып, бір түрлі жүдеп, үрпиіп қапты” [p. 263, 3].

“Қабағын шыту” (to knit one's brows) – “Абай құп-қу боп, екі көзі шарасынан шығып үлкейіп, бар денесі тоңази дірілдегендей, қабақ шытып қалды” [p. 422, 4]. “Кішкене молда бұл мінездердің бәрін тәрбиесіздік, тұрпайылық сияқты танып, қабағын қатты шытынды да, үйден шығып кетті” [p. 122, 4].

“Қабағы қатып” (to harden one's expression) – “Түнделетіп, түс шайысып, қабақ қатып келген келістері – Тобықты ортасына түскен шектен асқан пәленің жүрісі” [p. 233, 4].

“Кірпідей жиырылу” (literally, to contract like a hedgehog; to shrink away defensively) – “Жат деп, жау ұрпағы деп, дұшпан көріп кірпідей жиырылса да, қарыз оның мойнында емес пе?” [p. 169, 3].

Most of the analyzed phraseological expressions are used dynamically to convey feelings of hatred and dislike, primarily revealing positive and negative inner emotional states. Such phraseological units can be classified according to their semantic meanings.

Phraseological units expressing positive emotional actions include the following:

“Арқа сүйеу” (to rely on / lean on someone) – “Сол саған арқа сүйейді, яғни оны ұры етіп, осы қылмысты істетіп отырған сенсің!” [p. 74, 4].

“Жұбаныш тілеу” (to seek consolation) – “Аса ауыр дертке, тым құрыса, жұбаныш тілегендей” [p. 44, 4].

“Оң көзі” (a favored / dear person) – “Құнанбайдың бел баласы, оң көзі емес пе еді” [р. 133, 3].

A person experiencing such an emotional state continuously carries it within their consciousness. Phraseological units expressing positive emotions can be divided into numerous thematic and semantic groups. For example, expressions used in the meaning of affection include “алақанына салды” (to cherish), “бетінен қақпады” (not to restrain or reject), “әлпештеп өсірді” (to raise with affection), and “қанаттыға қақтырмады” (to protect carefully). Expressions of respect include “алақанынан түсірмеді” (to hold in high regard) and “тік аяқтан тұрды” (to show great respect). Expressions of attentive listening include “құлақ салды” (to listen carefully), “зейін қойды” (to pay attention), “құлақ құрышын қандырды” (to listen with great pleasure), and “құлағына құйды” (to impress something upon someone). Thus, Kazakh contains a rich range of phraseological units conveying positive meanings.

Let us consider examples from the novel: “Тіпті, қанымыз жерге тиген жоқ. Қалаңыздың алақанынан түскеміз жоқ деуге болады” [р. 418, 4]. “Себебі, екеуі қай Құнанбаевтың үйіне келсе де, өздерін еркелетіп, алақанға салып, әлпештеп алуды тілегені болмаса, қазір өздеріне барабар түсетін қыр қазағы бар деп білмейді” [р. 352, 4]. “Аса тілеулес ағасы Абай оның алдынан шықпайды және ешкімге бетін де қақтырмайды” [р. 330, 3].

Kazakh also has a considerable number of phraseological units describing negative emotional states. Expressions such as “иттің етінен жек көру” (to hate someone intensely), “суқаны сүймей” (to dislike someone strongly), and “жаны қас” (to be hostile toward someone) convey negative feelings of dislike and aversion. Phraseological units expressing anxiety include “әбіреп болу” (to become agitated), “дербірі қашу” (to become restless), “тынышы кету” (to lose one's peace), “шыдамы кету” (to lose patience), and “ішкен асы бойына тарамай” (to be extremely worried). Kazakh also contains phraseological units expressing unpleasant emotional states, such as “көңілі қалу” (to become disappointed), “көңілі толмай” (to be dissatisfied), “беті қайту” (to lose confidence or enthusiasm), and “жүні жығылу” (to become discouraged). For example: “Абылғазы әуелі Абайды өзінің жақсы көретін достығы бойынша: – Қой, өкпелетіп алармыз! Көңілі қалады маған! – деп еді” [р. 256, 4]. “Өзінің алғалы отырған күйеуіне көңілі толмайтынын мұңмен сыр ғып, уайыммен айтып отырып, Мәкіштен Абай жайын айрықша сұрастырып еді” [р. 174, 4]. “Оның үстіне үй ішінен, жар-жаранынан, бала-бауырынан бет бұрып, бұғып жату тағы болса, ол қаншалық ұтылыс?” – деп, әкесінің ендігі қалпына, әсіресе қарны ашқандай қарады [р. 131, 4]. “Сені абақтыдан құтқарам деп, менің ел-жұртқа қарар бетім қалған жоқ” – депті [р. 209, 3].

In Kazakh culture, shame has traditionally been regarded as more powerful than death, as reflected in the saying “shame is stronger than death” and the idea of sacrificing one's life for one's honor. In this connection, the words “death” and “earth/ground” serve as semantic bases in a number of phraseological units. For example: “Ендеше өлімнен ұят күшті. Ел көрмеген сұмдыққа ел көрмеген жаза керек!” деп Құнанбай байлауын айтты [р. 19, 3].

A number of expressions are built around the semantic concepts of death and the earth: “өлген жері” (one's death place), “өлген артық” (better to die), “өлмегенге қара жер” (the earth is black for the living), “өлім болды” (it became a death-like situation), “тірідей өлу” (to die while alive), “тірідей масқара болу” (to be disgraced while alive), “тірідей жерге кіру” (to be utterly ashamed), “жерге кіргендей болу” (to feel as if one has sunk into the ground), “тірідей

жерлеу” (to bury someone alive, figuratively), “жерге қарай” (to be ashamed), “жер шұқу” (to look down in shame), “жерге көмілу” (to feel utterly humiliated), “жердің үстімен келіп, астымен қайту” (to leave in disgrace), “қара жерге қарату” (to bring disgrace), and “кірерге жер/тесік таппау” (to have nowhere to hide). For example: “Ондай ыза-кекті ел пәлесі етіп былыққанша, қара жерге тірідей кіргенім артық” [p. 158, 4]. “Бірақ сөйтіп жүріп Базаралы өзгеден сескенбесе де: «Абай білген күні жерге кіремін-ау», – деуші еді” [p. 173, 4].

“Көзі шатынау” (to glare with bulging eyes) – “Екі көзі оймен жоғарылап, көтеріле қарағанда Әйгерімге шатынап кететіндей көрінді” [p. 155, 4].

“Көзінен от шашу” (literally, to emit fire from one's eyes; to have fiery eyes) – “Дәрмен де өткір көзі от шашып, жайнай түсіп, бір күліп, бір түйіледі” [p. 286, 4].

“Соры қайнау” (to suffer great misfortune) – “Олардың да сорын өздері қайнатты” [p. 111, 4].

“Қаны қайнау” (literally, one's blood boils; to become intensely angry) – “Енді ашу емес, ызасы күшті, тартыс қаны қайнағандай” [p. 162, 4]. “Абайдың жаңағы үнін сезген зарлы, ызалы кедейлердің қаны қатты қайнап, жан-жақтан ашулы, кекті үндермен ақыра бастады” [p. 166, 4].

“Қаны қараю” (literally, one's blood darkens; to become deeply embittered) – “Кешелі-бүгіндер мен біреудің қолында өлгендей боп, қаныма қарайып жүрмін” – деді [p. 136, 4].

“Қанын ішіне тарту” (literally, to draw one's blood inward; to become tense and gloomy) – “Әзімбай қанын ішіне тартып сазарып тұр” [p. 18, 4].

“Қолтығына дым бүрку” (to encourage or incite someone) – “Осы жауымды қолтығына дым бүркіп, құтыртып отырғанның өзі – Абай” [p. 116, 4]. “Әйтеуір қолтыққа дым бүрку ғой” [p. 139, 3].

“Кәріне міну” (to become enraged / to exert power in anger) – “Сол сәлемін Құнанбайға әкелгенде ол ашу шақырып кәріне мініп, Қаратай мен Жұмабайды сол түнде қайта жіберіп, сөзді қойсын, көшсін деген бұйрық жолдапты” [p. 245, 3]. “Кәріне мініп” means to display power and become angry.

“Зығыры қайнау” (to become extremely irritated) – “Кейін Түсіпке талай рет зығыры қайнап, шынды айтысқан” [p. 46, 3]. “Базаралыны ұстап беріп, рақымсыз пірғауар жаламен матап берген Тәкежан, Ысқақтарға Абайдың іші мұздай суып, зығыры қайнап шықты” [p. 359, 4].

“Жыны келу” (to become angry / irritated) – “Қазір Құлжатайдың қорқып, үріккен сөз айтқанына Еңсебайдың жыны кеп кетті” [p. 217, 4].

A close examination of examples from fiction demonstrates that the group of fixed expressions associated with the concept of “anger” makes the events narrated by the author highly vivid and expressive. The characters' actions are further specified through other phraseological units with related meanings.

Consider the following example: “Қазір Құлжатайдың қорқып, үріккен сөз айтқанына Еңсебайдың жыны кеп кетті” [p. 217, 4]. After becoming angry, Ensebay's subsequent action is scolding, that is, the emotion continues directly in another form. Thus, from a logical perspective, the completion of the emotional state through other expressions demonstrates the gradual intensification of the emotion. At this point, the fixed expressions “Жер-көкке сыйғызбайтын боп боқтау” (to curse someone relentlessly) and “терісін басына қаптап қуып

шығы” (to drive someone out in disgrace) present the situation through vivid figurative language. All these examples demonstrate the author's mastery of stylistic techniques in the use of phraseological units.

The emotional phraseological units in the epic novel “The Path of Abay” play an important role in portraying the characters' inner world, mood, emotional experiences, and psychological states. The work contains numerous fixed expressions conveying various emotional meanings, including joy, sorrow, anger, fear, resentment, regret, and surprise. They do not merely name the characters' feelings directly but convey them in a figurative, vivid, and expressive manner.

In conclusion, emotional phraseological units in the epic novel reveal a character's attitude toward a particular event and make it possible to disclose their character and psychological state. At the same time, such fixed expressions enhance the expressiveness of the author's narration and increase the artistic richness of the language of the work. Therefore, the emotional phraseological units in “The Path of Abay” constitute important linguistic elements that reveal the worldview of the Kazakh people, their national system of thinking, and the linguistic features through which emotional states are represented.

References

1. Avakova, R. Semantics of Kazakh Phraseological Units. Almaty, 2003.
2. Smagulova, G. Kazakh Phraseology in Linguistic Paradigms. Monograph. Almaty, 2020.
3. Auezov, M. The Path of Abay. Vols. 1–4. Almaty: Zhazushy, 2004.
4. Abay. Selected Works. Almaty, 2006.
5. Kutybayeva, A. “Synonyms Formed through Synonymous Suffixes in Abay’s Works.” In: Maxtumul Firogiy va turk dunyosi (International Scientific and Practical Conference dedicated to the 300th anniversary of Maxtumul Firogiy’s birth and the 70th anniversary of the establishment of the Department of Kazakh Language and Literature). Nukus, 2024.

